

Instytut Pamięci Narodowej - Lublin

<https://lublin.ipn.gov.pl/pl5/nauka/konferencje-naukowe/33901,Akcja.html>
03.05.2024, 10:46

Akcja

[więcej zdjęć](#)

Program

- dr hab. Andrzej L. Sowa, Akcja "Wisła" w polskiej historiografii- aktualne problemy badawcze.
- doc. Ihor Iliuszyn, Akcja "Wisła" w ukraińskiej historiografii.
- dr Eugeniusz Mironowicz, Polityka władz Polski Ludowej wobec mniejszości ukraińskiej 1945-1947.
- prok. Piotr Zając, Śledztwa prowadzone przez Główną Komisję Ścigania Zbrodni

przeciwko Narodowi Polskiemu dotyczące stosunków polsko-ukraińskich w latach 1939-1948.

- dr Grzegorz Hryciuk, Akcja "Wisła" na tle innych przymusowych migracji w ówczesnej Europie.
- dr Roman Drozd, Ukraińcy w Polsce 1944-1947 - losy, postawy, nastroje.
- dr Jan Pisuliński, Pomiędzy komunistyczną władzą a UPA - ludność polska z terenów objętych konfliktem polsko-ukraińskim: losy, postawy, nastroje.
- dr Grzegorz Motyka, UPA a akcja "Wisła".
- dr Rafał Wnuk, Podziemie polskie i legalna opozycja a mniejszość ukraińska.
- Timothy Snyder, Akcja "Wisła" a homogeniczność polskiego społeczeństwa.
- dr Grzegorz Kuprianowicz, Akcja "Wisła" a kościół prawosławny.
- Dariusz Iwaneczko, Akcja "Wisła" a kościół greckokatolicki.
- Mariusz Zajączkowski, Propagandowe uzasadnienie akcji "Wisła" w ówczesnej prasie.
- dr Jan Pisuliński, Tomasz Bereza, Tragiczne mikrohistorie: Więzownica i Zawadka Morochowska.
- dr Łukasz Kamiński: Łagier Jaworzno: ukraiński etap.
- dr Igor Hałagida, Sytuacja ukraińskiej ludności na ziemiach zachodnich i północnych Polski w pierwszych latach po wysiedleniach.

I. Dyskusja panelowa: "Akcja "Wisła" 1947 r. - deportacje komunistyczne czy polskie" Czy akcję "Wisła" należy uznać ją za typowy przykład komunistycznych deportacji, czy też za realizację/kontynuację przedwojennych planów polonizacyjnych? Jak wyglądał stopień zależności ówczesnych polskich władz od Kremla? Czy tego typu decyzja mogła być podjęta z własnej inicjatywy? Czy na decyzje o wysiedleniach Ukraińców miały wpływ działania OUN-UPA przeciwko polskiej ludności na Wołyniu i w Galicji Wschodniej? Uczestnicy: prof. Andrzej Paczkowski, prof. Andrzej Friszke, prof. Andrzej Rzepliński, prof. Stanisław Kulczycki - prowadzący: dr hab. Paweł Machcewicz.

II. Dyskusja panelowa: "Podręczniki na temat akcji "Wisła"- obraz postulowany" Co powinno znaleźć się w podręcznikach na temat wysiedleń ludności ukraińskiej? Jak mówić o ówczesnych wydarzeniach, by nie utrwałać wzajemnych negatywnych stereotypów? Jak powinien wyglądać "idealny" zapis? Uczestnicy: dr Stanisław Stępień, Agnieszka Jaczyńska (IPN Lublin), dr hab. Włodzimierz Mędrzecki, prof. Leonid Zaskilniak, prof. Władysław Serczyk - prowadząca: Bogumiła Berdychowska.

Nie powinno i nie może być zgody na zastosowanie zasady odpowiedzialności zbiorowej, zwalczenie partyzantki ukraińskiej było możliwe bez deportacji ukraińskiej ludności

cywilnej, Akcja "Wisła" była ostatnim etapem wielkich wywózek w stylu stalinowskim, a szerzej ostatnią odsłoną procesu historycznego homogeniczności społeczeństwa polskiego - takie wnioski padły podczas konferencji naukowej pt.: "Akcja "Wisła" zorganizowanej przez Instytut Pamięci Narodowej w Krasieczynie 18-19 kwietnia 2000 r.

Konferencja "Akcja "Wisła"" odbywająca się pod Honorowym Patronatem Prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego, była drugą w ramach programu badawczego IPN "Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1939-1989". Pierwsza sesja, poświęcona antypolskiej akcji Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów-Ukraińskiej Powstańczej Armii na Wołyniu i Galicji Wschodniej w latach 1943-44, odbyła się w maju 2001 r. w Lublinie. W wyniku działań partyzantki upowskiej - których celem, zdaniem wielu historyków, było wyniszczenie polskiej grupy etnicznej na tych terenach, co dziś określa się mianem ludobójstwa - zginęło 80-100 tys. Polaków.

Konferencji poświęconej "Akcji "Wisła"" w Krasieczynie (nieopodal Przemyśla) towarzyszyła wystawa "Polacy-Ukraińcy 1939-1947" ukazująca trudne i bolesne wydarzenia w stosunkach polsko-ukraińskich w czasie II wojny światowej i po jej zakończeniu. Zostały zaprezentowane - w większości po raz pierwszy - dokumenty i fotografie przedstawiające m.in. ukraińską antypolską akcję OUN-UPA z lat 1943-1944 i reakcje na nią polskiego podziemia, wysiedlenia Polaków i Ukraińców z lat 1944-1946, wysiedlenia w czasie akcji "Wisła", losy dywizji SS "Galizien". Wystawę otworzył wiceprezes IPN Janusz Krupski.

Prezydent RP Aleksander Kwaśniewski przesłał do uczestników konferencji list, w którym napisał m.in. "Akcja "Wisła" i całe bezduszne postępowanie władz wobec ludności ukraińskiej powinny zostać jednoznacznie potępione. W imieniu Rzeczypospolitej chciałbym wyrazić ubolewanie wszystkim tym, którzy ucierpieli w wyniku haniebnych działań". Prezydent jednoznacznie odrzucił zasadę odpowiedzialności zbiorowej. "Przez lata utarło się przekonanie, że akcja "Wisła" była bezpośrednią konsekwencją ukraińskich zbrodni na Wołyniu. Przelana tam krew miała dawać władzy ludowej moralne uzasadnienie dla jej poczynań wobec polskich Ukraińców. Jednak takie rozumowanie jest nie tylko błędne - jest wręcz etycznie niedopuszczalne. Uderzenie w całą społeczność ukraińską żyjącą w Polsce było zastosowaniem zasady odpowiedzialności zbiorowej, na którą nie powinno i nie może być zgody" - napisał Prezydent A. Kwaśniewski.

Do uczestników konferencji list wystosował także prezes IPN Leon Kieres. Wyraził w nim nadzieję "na wypracowanie spojrzenia na akcję "Wisła", na którym nie będą ciążyły resentymenty lub stereotypy narodowościowe". Podkreślił, że w działaniach IPN "ważna jest prawda i moralna ocena popełnionych czynów, nie zaś narodowość ofiar bądź sprawców". "Instytut Pamięci Narodowej służy wszystkim polskim obywatelom, stąd też będzie działał także na rzecz upamiętnienia represji, które dotknęły Ukraińców będących obywatelami Polski" - zapewnił w liście prezes IPN L. Kieres.

Podczas konferencji został odczytany również list ambasadora Ukrainy O. Nykonenki.

Na konferencji referaty wygłosili naukowcy z Polski, Ukrainy i Stanów Zjednoczonych. Tematyka 16 referatów została dobrana w taki sposób, aby dać całościowy obraz akcji "Wisła" w kontekście ówczesnej sytuacji politycznej i społecznej oraz przemian na terenach powojennej Polski oraz całej Europy Środkowo-Wschodniej. Omówiono dyskurs historyczny toczony w polskiej i ukraińskiej historiografii, przedstawiono politykę władz Polski Ludowej wobec mniejszości ukraińskiej w latach 1945-1947, losy, postawy i nastroje zarówno Ukraińców w Polsce, jak i Polaków w latach 1944-1947, stosunek podziemia polskiego i legalnej opozycji wobec mniejszości ukraińskiej, implikacje akcji "Wisła" wobec kościoła prawosławnego i greckokatolickiego, zależności między tą akcją a UPA oraz sytuację ukraińskiej ludności na ziemiach zachodnich i północnych Polski w pierwszych latach po wysiedleniach. Wśród tematów nie zabrakło także problematyki bardziej szczegółowej: funkcjonowania obozu w Jaworznie, oraz m.in. z zakresu mikrohistorii: pacyfikacje wsi Wiązownica i Zawadka Morochowska. Poruszono także tematy ukazujące szersze procesy historyczne oraz tło, w których rozegrała się akcja "Wisła": porównano tę akcję na tle innych przymusowych migracji w ówczesnej Europie, wskazano na jej wpływ na homogeniczność polskiego społeczeństwa oraz przedstawiono jej propagandowe uzasadnienie w ówczesnej prasie. Podczas konferencji odbyły się dwa panele dyskusyjne: "Akcja "Wisła" - deportacje komunistyczne czy polskie" i "Podręczniki na temat Akcji "Wisła" - obraz postulowany". Jeden z referentów uznał, że zwalczenie partyzantki ukraińskiej było możliwe bez deportacji ukraińskiej ludności cywilnej. Przedstawiono także śledztwa prowadzone przez Główną Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu dotyczące stosunków polsko-ukraińskich w latach 1939-1948.

Organizatorzy konferencji nie zaplanowali tematu dotyczącego samego przebiegu akcji "Wisła", wychodząc z założenia, że jest on ogólnie znany, zwłaszcza wśród zgromadzonych naukowców. Problematyka, która była poruszana niemalże przy okazji każdej dyskusji (także w kuluarach) dotyczyła procesu decyzyjnego. Częściowo "głód" tego tematu zaspokoiła dyskusja panelowa odnosząca się do postawionego pytania o rodowód akcji: "komunistyczna czy polska". Jednak pytania, czy decyzję podjęto w Polsce Ludowej, czy w ZSRR, jaki wpływ mieli polscy komuniści, czy byli inspiratorami (obojętnie gdzie ostatecznie decyzja została podjęta) czy tylko ślepyimi i posłusznymi wykonawcami, czy poglądy i doświadczenia życiowe (czytaj uprzedzenia) polityków i wojskowych (m.in. gen. Stefana Mossora) miały jakiś wpływ, jaki wpływ na te decyzję miały wydarzenia wcześniejsze: w II RP, oraz w okresie II wojny światowej na Wołyniu i Galicji Wschodniej, bardzo często powracały, nieraz w bardzo emocjonalnych wystąpieniach. Szkoda, że na konferencji zabrakło jednego referatu poświęconego wyłącznie tematyce "decision-making", który mógłby być wprowadzeniem do i tak rozgorzałej dyskusji.

Niejako odpowiedzią na toczoną dyskusję o genezie i specyfice akcji "Wisła" był bardzo interesujący referat amerykańskiego naukowca Timothy Snyder'a pt.: "Akcja "Wisła" a homogeniczność polskiego społeczeństwa". Badacz z Yale uznał operację "Wisła" za ostatni etap przekształcania się wielonarodowego społeczeństwa polskiego w społeczeństwo jednonarodowe - procesu nie zależnego od owego społeczeństwa, ale będącego wynikiem

działań i decyzji "wielkich tego świata" w czasie II wojny światowej i wydarzeń powojennych m.in.: przymusowego wysiedlenia Polaków i Żydów z "Kraju Warty" przez Niemców, wysiedleń ludności polskiej z wschodnich terenów II RP okupowanych przez Związek Radziecki, Holocaustu, przesiedlenia Niemców z tzw. "Ziem Odzyskanych", przesiedleń Polaków z terenów włączonych po wojnie do ZSRR oraz ludności ukraińskiej do sowieckiej Ukrainy. Akcja "Wisła", choć objęła w porównaniu do tych wielkich deportacji i mordów niewielkie rozmiary (przesiedlono około 150 tys. ludzi), wpisuje się w ten proces. Timothy Snyder zauważając te zjawisko nie omieszkał zaznaczyć, że ten stan rzeczy jest w sumie obcy wielowiekowej tradycji wielonarodowościowej Rzeczypospolitej. Jest obcy, ale nie wyjątkowy, dotyczył bowiem wielu społeczeństw i tworzenia się powojennych państw narodowych.

Konferencja "Akcja "Wisła"" potwierdziła potrzebę kontynuacji programu badawczego i organizację następnych konferencji IPN. Materiały posesyjne zostaną wydane w ramach cyklu wydawniczego "Konferencje IPN".